

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ**

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

**Донецького державного університету
управління**

ТОМ XX

**Серія “Економіка”
Випуск 314 “Проблеми та
перспективи забезпечення
стабільного соціально-
економічного розвитку”**

Маріуполь 2019

УДК 33(08)

Збірник наукових праць Донецького державного університету управління «Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку». Серія «Економіка». Т. ХХ, вип. 314. – Маріуполь, ДонДУУ, 2019. – 287 с.

Засновник: Донецький державний університет управління

Редакційна колегія:

головний редактор – д.держ.упр., проф. Марова С.Ф.;
заступник головного редактора – д.е.н., проф. Балуєва О.В.;

д.е.н., проф., академік НАН України Амоша О.І. (Інститут економіки промисловості НАН України);
д.е.н., проф. Бардась А.В. (Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет»);
д.е.н., доц. Бойко Л.М. (Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка);
д.соц.н., проф. Бурега В.В. (Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»);
д.е.н., проф. Дубницький В.І. (Український державний хіміко-технологічний університет);
д.е.н., проф. Дятлова В.В. (Донецький державний університет управління);
д.е.н., проф. Прокопенко О.В. (Сумський державний університет);
д.е.н., проф. Смерічевський С.Ф. (Донецький державний університет управління);
д.е.н., проф. Солоха Д.В. (Київський національний університет культури і мистецтв);
д.е.н., проф. Сохнич А.Я. (Львівський національний аграрний університет Міністерства аграрної політики та продовольства України);
д.держ.упр., проф. Токарева В.І. (Донецький державний університет управління);
д.ю.н., проф., чл.-кор. НАПрН України Устименко В.А. (Інститут економіко-правових досліджень НАН України)

Збірник розрахований на науковців, працівників органів державної влади і органів місцевого самоврядування, викладачів вищої школи, аспірантів, магістрів і студентів.

Затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 р. № 1328 як фахове видання з економічних наук.

Адреса редакції: 87513, м. Маріуполь, вул. Карпінського, 58.

Телефон: (0629) 38-97-74

Видається за рішенням Вченої ради ДонДУУ.

© **Донецький державний
університет управління,
2019**

ЗМІСТ:

Поважний О. С., Солоха Д. В., Белякова О. В. СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	6
Солоха Д. В., Павловська А. С., Буряк Є. В. ПРОЦЕСИ ІНТЕГРАЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ НА ОСНОВІ БАЛАНСУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ.....	17
Поважний О. С., Олійник П. О. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В ПАРАДИГМІ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ.....	30
Солоха Д. В., Просянок В. В., Белякова О. В. МАРКЕТИНГОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ НА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ЗАСАДАХ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МОРЕГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ.....	39
Клюс Ю. І. КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РЕГІОНУ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	61
Шинкарук Л. В., Деліні М. М., Геращенко В. О. ПРОБЛЕМА ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	71
Макаренко М. В., Носовська О. Б. СТРАТЕГІЧНІ ВАЖЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ.....	81
Атаманчук З. А., Яворовенко Н. М. ГОТЕЛЬНІ ЛАНЦЮГИ В ГЛОБАЛЬНОМУ ТУРИСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ.....	89
Макаренко М. В. ОБҐРУНТУВАННЯ ЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ ДЛЯ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	95
Камишнікова Е. В. КОНЦЕПЦІЯ СТЕЙКХОЛДЕРСЬКОЇ ВАРТОСТІ У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ СОЦІАЛЬНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.....	103
Панкова Л. І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ.....	113
Богуславська С. І. НАПРЯМКИ КОНКУРЕНЦІЇ В РЕГІОНАХ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ.....	127
Мельниченко Г. М. ВИКОРИСТАННЯ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	132
Підвальна О. Г. РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ В РАМКАХ ЄДИНОГО РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО КЛАСТЕРА В ЧЕРКАСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	139
Проданова Л. В., Дмитренко Б. В. АДАПТИВНЕ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В АСПЕКТІ ІНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	147
Солоха Д. В., Панга Г. В. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ.....	161

Атаманчук З. А., Барткова К. М., Гончарук С. А. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ВТІЛЕННЯ СВІТОВИМ БРЕНДОМ СОСА-COLA СТРАТЕГІЇ ЗЛИТТЯ І ПОГЛИНАННЯ	179
Хоменко М. М., Семеніхіна В. В. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	190
Кобченко А. А. ГЕНЕЗА БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НАСИЧЕНОГО РИНКУ	198
Якушев О. В., Білик А. В., Артёмов Д. Ю. ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНІХ КЛАСТЕРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СМАРТ-ЕКОНОМІКИ.....	210
Забашта Є. Ю. МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ: ДИНАМІКА І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	222
Паша Л. Г. ПОДАТКОВИЙ МЕХАНІЗМ ЯК ОСНОВА ВНУТРІШНЬОГО УСТРОЮ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ	237
Гришук О. А. УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	245
Атаманчук З. А., Макогін З. Я. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СВІТОВИХ РИНКІВ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ	251
Забашта Є. Ю. ОБҐРУНТУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЛОКАЛЬНИХ ПІДСИСТЕМ ІННОВАЦІЙНОЇ МОЖЛИВОСТІ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	258
Попова О. Ю., Василюшина Л. М. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ.....	277

CONTENTS:

Povazhnyi O., Solokha D., Bieliakova O. SCENARIO APPROACH OF REGIONAL DEVELOPMENT AS A GUARANTEE OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF THE NATIONAL ECONOMY.....	6
Solokha D., Pavlovska A., Buriak Ie. PROCESSES OF INTEGRATION AND PROSPECTS OF REGIONAL CLUSTER POLICY FORMATION BASED ON THE BALANCE OF ECONOMIC INTERESTS	17
Povazhnyi O., Oliynyk P. STATE REGULATION OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE INDUSTRY IN THE KNOWLEDGE ECONOMY PARADISM.....	30
Solokha D., Prosiyanok V., Bieliakova O. MARKETING CHARACTERISTICS AND PRINCIPLES OF INNOVATIVE LOGISTICS SYSTEMS FORMATION ON THE INVESTMENT BASIS OF ENTERPRISES DEVELOPMENT OF THE SEA ECONOMIC COMPLEX.....	39
Klius Yu. CORPORATE INNOVATION MANAGEMENT AT THE ENTERPRISES OF THE REGION IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES	61
Shynkaruk L., Dielini M., Gerashenko V. THE PROBLEM OF THE ADOPTION OF EFFECTIVE STRATEGIC DECISIONS IN THE MODERN CONDITIONS OF ENTERPRISE FUNCTIONING	71

Makarenko M., Nosovska O. STRATEGIC LEVERS OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT AT MARITIME TRANSPORT ENTERPRISES	81
Atamanchuk Z., Yavorovenko N. HOTEL CHAINS IN THE GLOBAL TOURISM SPACE	89
Makarenko M. SUBSTANTIATION OF THE IMPORTANCE OF STRATEGIC HUMAN RESOURCES MANAGEMENT FOR A MODERN ENTERPRISE	95
Kamyshnykova E. THE CONCEPT OF STAKEHOLDER VALUE IN THE SYSTEM OF STRATEGIC CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY MANAGEMENT	103
Pankova L. THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF REGIONAL ECONOMIC INTERESTS.....	113
Boguslavskaya S. AREAS OF COMPETITION IN THE REGIONS AND THEIR FEATURES	127
Melnichenko G. APPLICATION OF CLUSTER APPROACH FOR REGIONAL ECONOMY DEVELOPMENT	132
Pidvalna O. DEVELOPMENT OF REGIONAL TOURISM AND RECREATION WITHIN THE SINGLE RECREATION-TOURIST CLUSTER IN THE CHERKAS REGION	139
Prodanova L., Dmytrenko B. ADAPTIVE MANAGEMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE ASPECT OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS OF THE AGRARIAN ECONOMY SECTOR OF UKRAINE	147
Solokha D., Panga G. ECONOMIC ASPECTS OF THE ENVIRONMENTALLY CLEAN GOODS MARKET FORMATION IN UKRAINE	161
Atamanchuk Z., Bartkova K., Honcharuk S. EVALUATION OF THE RESULTS OF COCA-COLA WORLD BRAND M&A STRATEGY INCLUSION.....	179
Khomenko M., Semenikhina V. REGULATORY SUPPORT OF THE SOCIO-ECOLOGICAL DIAGNOSTICS OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE ACTIVITY	190
Kobchenko A. GENESIS OF BUSINESS MODELS OF TOURISM ENTERPRISES IN A SATURATED MARKET	198
Yakushev O., Bilyk A., Artomov D. THE ECONOMIC POLICY OF CREATING INNOVATIVE EDUCATIONAL CLUSTERS AS A TOOL FOR SHAPING A SMART ECONOMY	210
Zabashta E. THE METALLURGICAL COMPLEX OF UKRAINE: DYNAMICS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT	222
Pasha L. THE TAX MECHANISM AS THE BASIS OF THE INTERNAL STRUCTURE OF THE TAX SYSTEM	237
Grishchuk O. LOGISTIC POTENTIAL MANAGEMENT AT ENTERPRISE BASED ON COMPETENCE APPROACH	245
Atamanchuk Z., Makohin Z. GLOBALIZATION OF WORLD MARKETS OF GOODS AND SERVICES	251
Zabashta E. SUBSTANTIATION OF LOCAL SUBSYSTEMS INNOVATIVE OPPORTUNITY INDICATORS OF METALLURGICAL ENTERPRISES	258
Popova O., Vasylyshyna L. FOREIGN EXPERIENCE OF REFORMING THE TERRITORIAL SYSTEMS.....	277

АДАПТИВНЕ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В АСПЕКТІ ІНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ПРОДАНОВА Л. В.,
доктор економічних наук, доцент
професор кафедри менеджменту та
бізнес-адміністрування,
ДМИТРЕНКО Б. В.,
студент бакалаврату спеціальності
073 «Менеджмент»,
Черкаський державний
технологічний університет

У статті проаналізовано підходи до визначення сутності адаптивного управління сільськогосподарських підприємств. Окреслено особливості та визначено етапи основних інституційних перетворень в аграрному секторі економіки України. Акцентовано, що сукупність інституційних змін представлена системою відносин й механізмів, які пов'язані із земельними та майновими питаннями, виробничо-господарськими аспектами організації діяльності, питаннями адміністрування та економічного регулювання відносин та діяльності в аграрному секторі, забезпеченням роботи інфраструктури аграрного виробництва та аграрного ринку.

Ключові слова: аграрний сектор; адаптивне управління; сільськогосподарське підприємство; інституційні перетворення.

В статье проанализированы подходы к определению сущности адаптивного управления сельскохозяйственных предприятий. Определены особенности и этапы основных институциональных преобразований в аграрном секторе экономики Украины. Акцентировано, что совокупность институциональных изменений представлена системой отношений и механизмов, связанных с земельными и имущественными вопросами, производственно-хозяйственными аспектами организации деятельности, вопросами администрирования и экономического регулирования отношений и деятельности в аграрном секторе, обеспечением работы инфраструктуры аграрного производства и аграрного рынка.

Ключевые слова: аграрный сектор; адаптивное управление; сельскохозяйственное предприятие; институциональные преобразования.

Approaches to determining the nature of adaptive management of agricultural enterprises are analyzed in the article. The features and stages of major institutional changes in the agrarian sector of the Ukrainian economy are outlined. It is emphasized that the set of changes is represented by the system of relations and mechanisms, which are related to land and property issues, production and economic aspects of organization of activity, issues of administration and economic regulation of relations and activities in the

agricultural sector, ensuring the operation of infrastructure of agricultural production and the agrarian market.

Keywords: agricultural sector; adaptive management; agricultural enterprise; institutional transformation.

Постановка проблеми. Сільське господарство в економіці України посідає важливе місце. За підсумками 2018 року на цей вид економічної діяльності (разом з лісовим та рибним господарством) припадає (у відсотках до загального підсумку за всіма видами економічної діяльності): 18,0% зайнятого в економіці населення та 9,3% найманих працівників; 11,4% капітальних інвестицій, 4,4% основних засобів (вартості) та 1,7% прямих інвестицій (обсягу акціонерного капіталу); 11,9% створеної валової доданої вартості [1, с. 19–26].

Сільське господарство України сьогодні є однією з небагатьох галузей економіки, яка, незважаючи на кризові явища в економічній і політичній сфері, військову агресію на сході країни та окупацію АР Крим, демонструє достатню стабільність і навіть зростання впродовж останніх років [2]: значення індексів сільськогосподарської продукції, продукції рослинництва та тваринництва за період 2000-2018 рр. (у відсотках до 2000 року) представлено на рисунку 1.

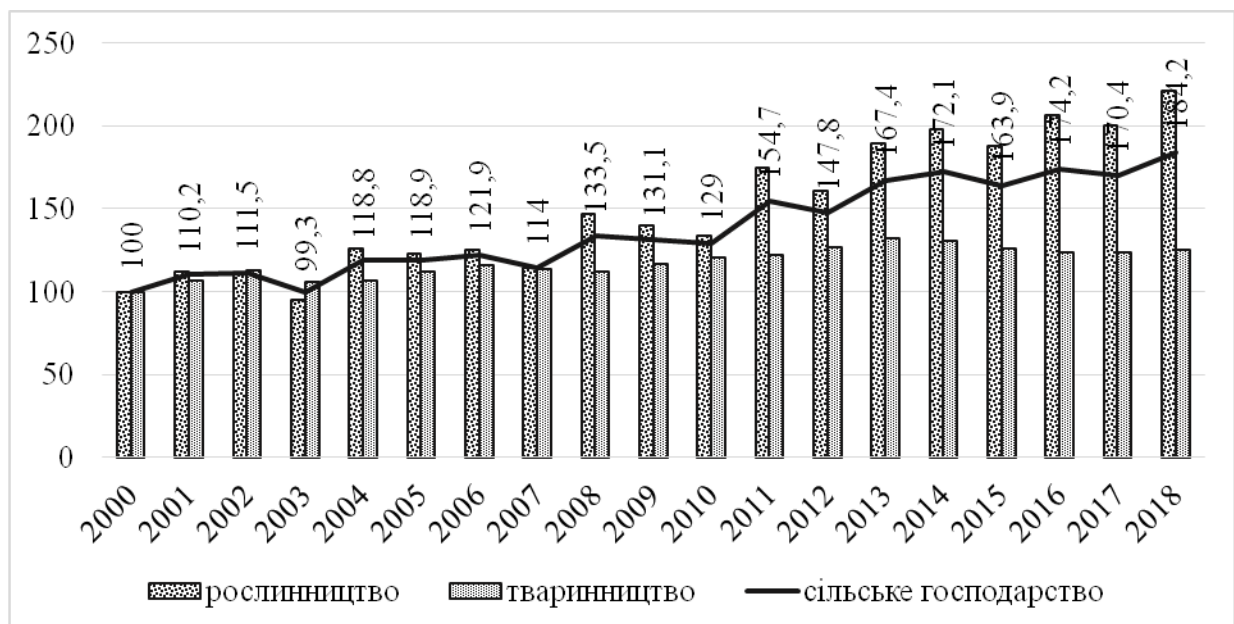

Рис. 1. Індекси сільськогосподарської продукції, продукції рослинництва та тваринництва за період 2000–2018 рр., (базисні, у відсотках до 2000 р.)

Джерело: складено автором за даними [1, с. 38–40]

Підвищення світового попиту на продовольство за рахунок збільшення чисельності населення планети, у результаті підвищення рівня життя в країнах, які розвиваються, а також зміна структури споживання на користь органічних продуктів харчування в поєднанні зі зниженням площ родючих ґрунтів створюють передумови для зростання цін на продукцію сільського господарства в середньостроковій перспективі та підвищують значущість українського аграрного сектору. Географічне положення, кліматичні особливості, недорога робоча сила сприяють активному розвитку цього сектору української економіки, залученню до нього внутрішніх і зарубіжних інвестицій, навіть в сучасних умовах, коли інші галузі економіки не демонструють позитивних тенденцій розвитку [2, с. 63].

Інституційні зміни в аграрному секторі України, що відбулись впродовж усіх років незалежності нашої держави, є результатом декількох етапів аграрних реформ. Наразі такі зміни визначають чинні умови та особливості діяльності сучасних сільськогосподарських підприємств. Основним завданням менеджменту таких підприємств є пошук ефективних управлінських способів та важелів для успішної адаптації до нових умов мінливого й нестабільного зовнішнього середовища, а також до внутрішніх протиріч та зовнішніх викликів галузі сільського господарства.

Враховуючи зазначене, дослідження теоретичних та методичних питань адаптивного управління сільськогосподарських підприємств в контексті інституційних перетворень аграрного сектору економіки України представляється актуальним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інституційних проблем сучасної економіки України, зокрема функціонування і розвитку аграрного сектору та сільськогосподарських підприємств, присвячено роботи таких науковців сучасності, як Бородіна О. [3], Пугачов М. [4], Пуцентейло П. та Костецький Я. [5], Кифяк В. та Лопатинський Ю. [6], Міщенко Д. [7], Соколюк С. [8], Шубравська О. [3] та ін. Вивченням особливостей аграрного менеджменту, зокрема адаптивного управління сільськогосподарськими підприємствами, займаються такі автори, як Ареф'єв С. [9], Дем'яненко С. [10], Доукіна А. та Казанцева С. [11], Мариненко Н. [12], Оліферук С. [13], Тімінський О. [14] та ін. Проте, зважаючи на актуальність даної теми і мінливість суспільно-політичних факторів та середовища в нашій країні, проблеми адаптивного менеджменту сільськогосподарських підприємств в аспекті інституційних перетворень аграрного сектору економіки України потребують подальшого наукового осмислення.

Мета статті полягає в: по-перше, з'ясуванні змісту адаптивного управління сільськогосподарськими підприємствами; по-друге у вивченні особливостей та окресленні переліку основних інституційних перетворень в аграрному секторі економіки України, які зумовлюють необхідність відповідних заходів для адаптації менеджменту підприємств галузі до нових умов функціонування та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З'ясування сутності та змісту адаптивного управління доцільно почати із визначення терміну «адаптація», яке широко використовується вченими різних галузей науки починаючи з другої половини ХХ ст. майже без трактування його змісту [13]. Виходячи з етимології слова адаптація (лат. *adapto* – пристосовую) – пристосування, процес пристосування будови і функцій організмів до умов навколишнього середовища, до мінливих умов зовнішнього середовища [9, с. 87]. Семантика слова адаптація (його трактування) має свій аспект, залежно від наукової сфери використання. Зокрема в кібернетиці адаптацію визначають як процес накопичення та використання інформації для досягнення оптимального стану системи чи її поведінки в мінливих або невизначених умовах. Адаптацію також розглядають як процес змін кількісних і якісних ознак системи, що дозволяє їй досягти оптимального (або в критичних умовах – прийняттого) стану функціонування в мінливих умовах [там само]. Системи, що здатні змінювати свої параметри (ознаки) залежно від умов функціонування та розвитку (здатні пристосовуватися), отримали назву адаптивних. Головною особливістю адаптивної економічної системи зазвичай вважається саме її здатність змінюватись у відповідь на трансформацію внутрішніх та зовнішніх параметрів та факторів (функціонування та розвитку) [15]. Доволі часто адаптивність економічної системи (або навіть економічного суб'єкта) розглядається як здатність зберігати параметри (функціонування і розвитку) незмінними та стабільними, що ставить перед менеджментом завдання моніторингу (або вимірювання ступеню) хаотичності та непередбачуваності зовнішнього середовища [16, 17]. Поряд з терміном «адаптивна система» поступово поширюється поняття «адаптивне управління», насамперед для позначення особливостей: по-перше, процесу управління в системі з неповною інформацією, такого, що змінюється залежно від отримання та обробки додаткових даних, які здатні вплинути на якість управління [18]; по-друге, процесу прийняття та реалізації управлінських рішень, які забезпечують своєчасну й адекватну реакцію організації та всіх її структурних підрозділів на зміну факторів та параметрів зовнішнього й внутрішнього середовища [17, 19]. Отже, наразі адаптивні системи розглядаються і у

застосуванні до управління організаціями. У таблиці 1 наведені розуміння різними авторами сутності та змісту адаптивного управління, які містяться в економічній та управлінській літературі.

Таблиця 1

Визначення сутності й змісту адаптивного управління

Визначення термінів «адаптивність», «адаптація», сутності та змісту адаптивного управління	Автор да літературне джерело
<i>Адаптивність системи</i> полягає у забезпеченні її цілісності шляхом утримання істотних змінних у нормальних межах	Ashby, W.R. Design for a brain; the origin of adaptive behavior. New York, Wiley, 1960. 308 p.
<i>Адаптивне управління</i> є повноцінною концепцією теорії менеджменту з фокусом на гнучкі, інноваційні рішення, необхідні для роботи в динамічній обстановці - конкурентному середовищі з частим і значним коливанням планів, обсягів, схем партнерських взаємодій, логістики та ін.	Christiansen E.T. Honda (A). Harvard Business School Case 384-049, August 1983.
<i>Адаптивне управління</i> – створення багатоцільової системи, яка охоплює продукцію, ринки, технології, координацію і узгодженість в ухваленні рішень, оптимальне оцінювання проблем, що виникають, розробку конкретних дій	Друкер П. Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 288 с.
<i>Адаптивне управління</i> – форма управління, яка допомагає підприємству гнучко змінюватися і швидко пристосовуватися до змін у зовнішньому економічному середовищі, до нових цілей, завдань і функцій	Борисов А. Б. Большой экономический словарь. – М.: Кн. мир, 2002. – 895 с.
<i>Адаптивне управління</i> – дослідження і вивчення середовища з метою пристосування діяльності підприємства до нових запитів середовища, потреб і запитів споживачів, внутрішніх резервів і самої діяльності	Большой экономический словарь / А. Азриелян, О. Калашникова, Е. Квардакова. М.: Изд-во Ин-та новой экон., 2010. 1472 с.
<i>Адаптивне управління (адаптивний менеджмент)</i> – це форма і методи управління підприємницькими структурами, які передбачають можливість і здатність системи управління змінювати параметри і структуру регулятора і керуючої підсистеми в цілому в залежності від зміни внутрішніх параметрів об'єкта управління або зовнішнього середовища (збурень), а також від змін стратегічних цілей.	Тихомирова О. Г. Адаптивное управление предпринимательскими структурами как открытыми динамическими системами. <i>Фундаментальные исследования</i> . – 2012. № 9 (часть 2). С. 495–499.

Продовження табл. 1

<p><i>Адаптація</i> – взаємодія господарюючою системи, її елементів і суб'єктів з новими характеристиками виробництва і праці; готовність і процес внутрішнього середовища послідовно реагувати на коливання зовнішньої, а також на власну трансформацію. Практична реалізація такого реагування досягається за допомогою адаптивного управління. Комплекс методів, спрямованих на підстроювання системних факторів компанії до динамічним параметрам зовнішнього і внутрішнього середовища, називається адаптивним управлінням</p>	<p>Докукина А. А., Казанцева С. Ю. Влияние адаптивного управления на конкурентоспособность организации. <i>Экономика: вчера, сегодня, завтра</i>. 2019. Том 9. № 2А. С. 33-44.</p>
<p><i>Адаптивне державне управління</i> розвитком сільського господарства це управління, здатне змінювати структуру та параметри управлінського впливу на відповідні зміни внутрішніх параметрів сільського господарства чи зовнішніх факторів його функціонування з метою досягнення ним спрямованого, безповоротного та закономірного процесу якісних змін, що визначений сільськогосподарською політикою</p>	<p>Оліферук С. І. Адаптивне управління розвитком сільського господарства: сутність та ознаки. <i>Ефективна економіка</i>. 2012. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua.</p>

Джерело: складено автором

Слід пам'ятати, що відмінністю адаптивного управління від адаптивного менеджменту є власне суб'єкт і об'єкт, що здійснює дію і на який спрямована дія, де в управлінні – це певна управлінська система, а в менеджменті – людина. Отже, поняття «адаптивне управління» в теорії і на практиці має відрізнитися від поняття «менеджмент» [10, с. 43]. Заходи адаптивного управління можуть запроваджуватись не лише на рівні підприємств, а й галузей (зокрема сільського господарства), регіонів (окремих територій, областей, теориторіальних горомад), держави (як заходи державної адаптивної аграрної політики, державного адаптивного управління розвитком сільського господарства тощо).

Доволі значна частина сучасних дослідників адаптивного управління підприємствами сільського господарства, розуміють його як державне управління розвитком підприємств зазначеної галузі з метою пристосування до соціально-економічних змін. Проте, вони мають різне бачення реалізації цього процесу [13]:

– розглядають адаптацію сільськогосподарських формувань через їх здатність витримувати конкуренцію в умовах вільного ринку, тому

пропонують управлінські заходи спрямовувати на підвищення такої здатності;

- під адаптацією розуміють структурне та інституційне пристосування середовища діяльності підприємств галузі до стандартів і вимог ЄС;

- вивчаючи ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах ринку, акцентують увагу на необхідності їхньої фінансово-господарської, соціально-етичної пристосованості й пропонують шляхи адаптації господарюючих суб'єктів до визначених критеріїв на рівні підприємств та макrorівні;

- досліджують проблеми економічної адаптації сільського господарства до екологічних обмежень; пропонують сценарії трансформацій сільського господарства в контексті екологічної, економічної та суспільної ефективності;

- аналізують проблеми адаптації сільськогосподарських підприємств до викликів конкурентного ринкового середовища; проблеми адаптації економічного механізму функціонування сільського господарства, державної економічної політики, її методів і форм на основі встановлення та підтримання рівноваги у економічних відносинах;

- розглядають адаптацію сільськогосподарських товаровиробників до ризиків, спричинених невизначеністю природних умов; моделюють наслідки відповідних управлінських рішень з врахуванням варіацій ризиків та погодних умов, з яких обирають оптимальний варіант;

- вивчають питання адаптації сільськогосподарських підприємств до інституційних змін, зумовлених змінами норм чинного законодавства, регуляторної політики держави у сферах сільського господарства, аграрного виробництва.

Розвиток сільськогосподарських підприємств в Україні впродовж років незалежності супроводжується системними трансформаціями інституційного характеру. Загалом, усі зміни в інституційному полі аграрного сектору відбувалися впродовж декількох формальних етапів, в процесі яких відбулися роздержавлення землі та майна, організація нових форм власності та господарювання, напрацювання ресурсної бази, розвиток інфраструктури для підвищення ефективності господарювання підприємств та їх об'єднань. В процесі реформування аграрного сектору переважна більшість сучасних науковців виділяє наступні етапи зміни інституційного середовища [4, с. 13, 8, с. 16]: етап трансформації до ринкового середовища (1991–1999 рр.); реформаційний етап (2000–2008 рр.); етап адаптації в умовах членства України в СОТ (2009–2013 рр.);

сучасний етап суттєвого зовнішнього впливу (з 2014 р. – по теперішній час).

Перетворення, що відбувались в аграрній сфері впродовж зазначеного періоду, обумовили інституційні зміни за цілим рядом напрямів, основними серед яких є системи відносин та механізмів, пов'язані із: земельними та майновими питаннями; виробничо-господарськими аспектами організації діяльності; питаннями адміністрування та економічного регулювання відносин та діяльності в аграрному секторі; забезпеченням роботи інфраструктури аграрного виробництва та аграрного ринку (таблиця 2).

Таблиця 2

Основні результати інституційних перетворень в аграрному секторі економіки України

Спрямованість заходів	Результативність заходів
земельна реформа	забезпечення домінування приватної власності на землю, створення умов для акумулювання сільськогосподарських угідь за рахунок механізму оренди, напрацювання законодавчих норм врегулювання земельних відносин, забезпечення формування земельного кадастру і передумов для становлення ринку землі сільськогосподарського призначення
розвиток відносин власності на ринковій основі	забезпечено (в умовах нетоварного статусу землі) пріоритетність орендних відносин та розвитку фермерства на основі досягнення вільних міжсуб'єктних відносин щодо терміну, ціни та інших умов оренди. Проблемними залишаються питання захисту та збереження майнових та земельних паїв, що перебувають в оренді, від пошкодження та погіршення стану, а також проблеми тіньових відносин в сфері оренди землі
реорганізація сільськогосподарських підприємств	майже повна трансформація спочатку колгоспів у колективні сільськогосподарські підприємства, а пізніше – в агроформування ринкового типу, утворені на засадах приватної та пайової власності у формі господарських товариств, приватних підприємств, кооперативів, фермерських господарств тощо. Це дозволило створити умови для акумулювання земельних паїв в межах одного господарюючого суб'єкта за рахунок оренди або внесення земельного та майнового паю у статутний фонд товариства
розвиток аграрних формувань різних форм власності	відбулося вдосконалення первинних організаційних засад аграрного підприємництва, в процесі чого, зокрема, було вдосконалено умови створення та функціонування акціонерних товариств, фермерських господарств тощо. На сьогодні основу аграрного виробництва забезпечують агрохолдинги, які не є формальними утвореннями, створення яких передбачалося в процесі реформ

Продовження табл. 2

формування та розвиток ринкового механізму	забезпечено напрацювання бази для пом'якшення адміністративного регулювання ключових сфер (ціноутворення, антикризове управління, торгівля), що дозволило досягнути значного ступеня свободи. Проте, на сьогодні неефективними залишаються такі ринкові механізми та інструменти їх регулювання як страхування, біржова торгівля, антимонопольна діяльність тощо
нормативно-правового адміністрування	є ключовим аспектом для всіх інституційних змін, оскільки формує основу для їх здійснення та забезпечення їх діяльності, було сформовано комплексне правове поля через прийняття таких актів: Конституції України із закріпленням права приватної власності та свободи господарської діяльності; Земельного кодексу із врегулюванням більшості проблем та питань земельних відносин між власниками землі та суб'єктами господарювання; інших законів та нормативних актів через які було врегульовано різні аспекти сільськогосподарського виробництва, праці селян та життєдіяльності сільських територій
стимулювання конкурентного ринкового середовища	сформовано інститути захисту конкуренції, акценти регулювання ринкового середовища перенесено на користь економічних механізмів, закладено основи для розвитку біржової торгівлі, агрострахування, дорадництва тощо. Важливими аспектами стимулювання ринку стало врегулювання умов міжнародної торгівлі, узгодження норм і правил торгівлі
заснування та налагодження роботи ринкових інститутів	відбулися зміни, пов'язані, в основному, зі створенням Аграрного фонду – основного регулятора аграрного ринку. За час його існування досить серйозно допрацьовано механізми його роботи, вдосконалено методи та інструменти регулювання економіки
розвиток соціальної інфраструктури села	інституційні перетворення мали в основному негативне спрямування, оскільки на заміну колгоспів, які повністю утримували соціальну інфраструктуру села, прийшли агроформування ринкового типу, перед якими ставляться зовсім інші завдання. В таких умовах соціальна база сільських територій суттєво збідніла за рахунок втрати основного спонсора. На даний час, повноцінної заміни механізмів фінансування і утримання об'єктів інфраструктури в селі не відбулося

Джерело: складено на основі [20]

Розбудова ринкової економіки в аграрній сфері України зіткнулася із рядом проблем, які найбільш гостро проявляються саме в інституційній площині: надто повільна адаптація і впровадження інституційних елементів ринкового характеру в практику роботи аграрних підприємств та регулятивних органів; недосконалість процесів вдосконалення існуючих та

розбудови нових ринкових інститутів; несистемність та епізодичність багатьох заходів формування інституційного забезпечення роботи аграрного сектора економіки, відсутність комплексного розуміння їх ролі, завдання та значення.

Найбільшою проблемою для аграрного сектору залишається консолідація зусиль усіх елементів інституційного середовища з метою пошуку оптимальних форм взаємодії між всіма групами стейкхолдерів – сільськогосподарськими та переробними підприємствами, суб'єктами інфраструктури, органами державної влади, сільськими громадами, споживачами, інвесторами тощо. Встановлення прозорих та зрозумілих правил в системі взаємовідносин між стейкхолдерами дозволить полегшити процедури оптимізації землекористування та створення нових ефективних господарств. Досягнення належного рівня відповідальності, демократизації та верховенства права дасть можливість в повній мірі запустити механізм конкуренції, який, у свою чергу, дозволить покращити загальний стан галузі.

Формування та розвиток багатокладного аграрного підприємництва (функціонування суб'єктів господарювання різних форм власності, видів та характеру діяльності), що обумовлені інституційними процесами, з одного боку є проявом демократичності та ринкової спрямованості, а з іншого – створює додаткові труднощі управління підприємствами (різноманітних форм власності, видів та характеру діяльності). Результатом інституційних змін в аграрному секторі стало також формування цілісної системи агропромислового виробництва, що включає до свого складу аграрні та переробні підприємства, об'єкти інфраструктури, сукупність різного роду регулятивних інституцій тощо. Роль аграрних підприємств у цій системі є найважливішою, оскільки саме від них залежить стан усіх інших елементів: від обсягів виробництва сільськогосподарської продукції залежить забезпеченість переробних підприємств сировиною, наповненість потужностей щодо зберігання продукції, а також затребуваність різних сервісних та інфраструктурних об'єктів.

Будь-яке аграрне підприємство, враховуючи природу його складових, являється соціо-техніко-економічною системою, яка характеризується наявністю зв'язків із зовнішнім середовищем та залежністю від нього в умовах мінливості, непередбачуваності та складності. Зв'язки із зовнішнім середовищем, при цьому, є двосторонніми: кожне підприємство отримує із нього потрібні ресурси, енергію та інформацію, а також віддає готову продукцію, енергію та

інформацію у зміненому вигляді, «надсилає» відповідні імпульси (структурні зрушення, наприклад, структури ринку, доходів та витрат, інтересів тощо) до економічної системи.

Відкритість системи аграрних підприємств характеризується певною специфікою – домінуванням в зовнішньому середовищі впливу особливих зовнішніх факторів – природо-кліматичного середовища, яке формується за рахунок температурного режиму, забезпеченості рослин вологою, тривалістю безморозного періоду, небезпекою руйнівних сил природи, потенціалом біологічного розмаїття рослин і тварин тощо. Суттєвий вплив на підприємства галузі справляють соціо-демографічні фактори. Причиною цього є прив'язка сільського господарства до конкретної території, місцевості. Водночас ведення сільського господарства справляє вагомий вплив на соціальний стан цілих сільських територій. Від стану сільськогосподарського виробництва залежить добробут окремих сімей, сіл та селищ, стан розвитку їхньої інфраструктури. Аграрні підприємства часто є єдиним джерелом зайнятості і доходів сільського населення. З іншої сторони, діяльність аграрних підприємств тісно пов'язані зі створенням головних матеріальних благ – продуктів харчування, що є додатковим аргументом на користь необхідності жорсткого регулювання аграрної сфери з метою забезпечення продовольчої безпеки. Окрім цього, використання землі як основного засобу виробництва визначає потребу у її збереженні та захисті від шкідливих наслідків людської діяльності. Всі ці фактори обумовлюють додатковий вплив середовища на діяльність аграрних підприємств, що найчастіше проявляється у громадському тискові, а також у прийнятих нормативних актах, які визначають ступінь забезпеченості названих соціальних проблем в господарській діяльності. Фактично, держава намагається перекласти на суб'єкти господарювання частину своїх соціальних зобов'язань.

Окремо, заслуговують на увагу технологічні особливості аграрного виробництва. Так, зважаючи на біологічний характер аграрних технологій, через які відбувається вплив на живі організми, варто враховувати, що ріст рослин є тривалим і в переважній більшості цикл виробництва рослин не виходить за межі вегетаційного періоду. Іншими словами, в українських географічних широтах можна отримувати один урожай на рік. Це обмежує оборотність капіталу (вкладені в рослинництво гроші можуть окупитися лише після завершення виробничого циклу – збору урожаю), а також розтягує в часі виконання різного роду операцій, спрямованих на отримання максимально високої урожайності (підготовка ґрунту до сівби, сівба, підживлення, обробіток посівів засобами захисту рослин, збір

урожаю) і, відповідно, підвищує виробничо-фінансові ризики. Часові розриви в аграрному виробництві формують також передумови для дестабілізації роботи з матеріально-технічного забезпечення і реалізації продукції. В першому випадку, варто звернути увагу на авансований характер витрат – в процесі виробництва відбувається постійне накопичення витрат, що формують собівартість продукції, а їх покриття відбувається лише після закінчення виробничого циклу – збору урожаю. Зважаючи на інфляційні процеси, такі умови також впливають на зниження ефективності сільськогосподарського виробництва а також вимагають акумуляції значних оборотних коштів, спрямованих на оплату технологічних операції, пов'язаних із вирощуванням сільськогосподарської продукції. В другому випадку матиме місце нерівномірність пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції, що зумовлює її надлишковість в період збору урожаю, який поступово переростає у дефіцит напередодні завершення наступного виробничого циклу. В таких умовах, липень-жовтень кожного року характеризуються максимальним зниженням ціни на продукцію, яка в цей період є у надлишку. Не зважаючи на це, впродовж зазначеного періоду реалізується найбільше продукції через відсутність у селян потужностей для її переробки і зберігання.

Вважається, що пом'якшення сезонності сільськогосподарського виробництва та реалізації продукції рослинництва можна досягнути за рахунок розвитку тваринництва, яка дозволяє отримувати рівномірне надходження фінансових ресурсів на протязі усього календарного року. Значно більше можливостей уникнення виробничих диспропорцій та сезонності можна досягнути за рахунок забезпечення комплексності виробництва та переробки продукції – виробництво овочів закритого ґрунту, розвиток дрібних промислів та цехів по переробці сільськогосподарської продукції, що повинні відбуватися паралельно із активною маркетинговою діяльністю, спрямованою на просування товарів на ринку по раціональних цінах та на вигідних для виробника умовах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Управління аграрними підприємствами в умовах тотального тиску елементів зовнішнього середовища на всіх етапах – ресурсного забезпечення, виконання технологічних операцій і реалізації продукції, обумовлює потребу у заходах адаптивного управління та у високому професіоналізмі аграрних менеджерів, здатних вирішувати складні завдання та організовувати процеси в найраціональніший спосіб.

Наразі важливим завданням залишається організація управління аграрного підприємства таким чином, щоб поєднати елементи внутрішнього та зовнішнього середовища в найкращий спосіб хоча би в тих площинах, які в найбільшій мірі знаходяться під контролем керівництва аграрних підприємств.

За умови достатнього врахування зовнішніх факторів, важливий вплив на результат діяльності здійснює також внутрішній механізм підприємства, що включає структуру, культуру, персонал, технологію та цілі організації.

Для впровадження на підприємствах адаптивної моделі системи управління необхідно: здійснювати моніторинг зовнішнього і внутрішнього середовища, а також постійно проводити діагностику системи управління підприємством; забезпечувати ефективний процес управління опором змінам; впроваджувати сучасні інформаційні технології, що підтримують планові системи управління; активізувати системи стратегічного менеджменту.

У перспективі подальші дослідження у визначеному напрямі необхідно зосередити на конкретизації способів, заходів, методів та важелів адаптивного управління сільськогосподарськими підприємствами.

Література:

1. Сільське господарство України 2018 р. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 2019. 235 с.
2. Проданова Л. В., Борецька Ю. В. Інвестиції в АПК України: сучасний стан і перспективи. Сучасні теорія і практика менеджменту та бізнес-адміністрування: Збірник тез наукових робіт учасників всеукраїнської наукової конференції (м. Черкаси, 12 квітня 2018 р.). Черкаси, Черкаський державний технологічний університет, 2018. С. 63–65.
3. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О., д-ра екон. наук Шубравської О. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2018. 152 с.
4. Пугачов М. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 12–18.
5. Пуцентейло П. Р., Костецький Я. І. Інституціональне середовище та інституції функціонування аграрного сектору України в умовах трансформаційних процесів. *Інноваційна економіка*. 2017. № 7-8 (70). С. 28–38.

6. Лопатинський Ю. М., Кифяк В. І. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 248 с.
7. Міщенко Д. А. Особливості інституційного розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка та держава*. 2011. № 11. С. 134–137.
8. Соколюк С. Ю. Інституційна трансформація підприємств аграрного сектору економіки: інноваційний аспект. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. №2(70). С. 15–19.
9. Ареф'єв С. О. Концептуальний підхід до формування адаптивного управління на підприємстві. *Вісник КНУТД. Серія: Економічні науки*. 2018. № 6 (129). С. 85–94.
10. Дем'яненко С. Аграрний менеджмент в системі агробізнесу. *Економіка АПК*. 2018, № 12. С. 42–50.
11. Докукина А. А., Казанцева С. Ю. Влияние адаптивного управления на конкурентоспособность организации. *Экономика: вчера, сегодня, завтра*. 2019. Том 9. № 2А. С. 33–44.
12. Мариненко Н. Ю. Управління адаптивним розвитком виробничогосподарських структур: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04. Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Тернопіль. 2017. 403 с.
13. Оліферук С. І. Адаптивне управління розвитком сільського господарства: сутність та ознаки. *Ефективна економіка*. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1648>.
14. Тімінський О. Технології адаптивного управління як механізм забезпечення ефективності організаційно-управлінських систем. *Управління розвитком складних систем*. 2016. Вип. 27. С. 122–131.
15. Харитоновна А.В. Формирование адаптивного управления как важнейшего элемента инновационного менеджмента на промышленных предприятиях. *Инновации и инвестиции*. 2013. № 7. С. 10–12.
16. Старикова М. С., Пономарева Т. Н., Растопчина Ю. Л. Инструментарий оценки турбулентности внешней среды предприятия. *Вестник Белгородского государственного технологического университета им. В. Г. Шухова*. 2017. № 7. С. 187–193.
17. Колесникова А. А. Адаптивный менеджмент как управленческая концепция обеспечения конкурентоспособности. URL: <http://dnevniknauki.ru/images/publications/2018/8/economy/Kolesnikova.pdf>.

18. Эфендиев Б. А. Разработка и функционирование адаптивных систем управления организацией. *Российское предпринимательство*. 2008. Т.9. № 11. С. 21–25.

19. Щетинина Е. Д., Роздольская И. В., Старикова М. С., Микалут С. М., Пономарева Т. М., Дадалова М. В., Дубино Н. В., Щетинина Е. А. Адаптивное управление корпорацией. Белгород: БГТУ, 2010. 182 с.

20. Національна доповідь щодо завершення земельної реформи /за наук. ред. Л. Новаковського. К.: Аграр. наука, 2015. 48 с.

УДК 504:365:33

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

СОЛОХА Д. В.,
доктор економічних наук,
професор,
ПАНГА Г. В.,
здобувач освітнього ступеня
«Бакалавр»,
Донецький державний
університет управління

В роботі досліджено основні аспекти формування ринку екологічно чистих товарів в Україні на засадах формування свідомих споживчих переваг, щодо використання й споживання екологічно чистої продукції. Визначено основні напрямки реалізації екологічно стійкого розвитку національної економіки, наведено фактори обмеження економічних можливостей на ринку екологічно чистих товарів і послуг в Україні.

Надано оцінку споживчих переваг на вітчизняному ринку шляхом опитування репрезентативної вибірки респондентів.

Ключові слова: економіка, екологічно чистий товар, споживач, ринок, інновації, розвиток, споживчі переваги.

В работе исследованы основные аспекты формирования рынка экологически чистых товаров в Украине на основе формирования сознательных потребительских предпочтений относительно использования и потребления экологически чистой продукции. Определены основные направления реализации экологически устойчивого развития национальной экономики, приведены факторы ограничения экономических возможностей на рынке экологически чистых товаров и услуг в Украине.

Наукове видання

**Збірник наукових праць Донецького державного університету
управління**

**«ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАБІЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ»**

Серія «Економіка»

Том XX

Випуск 314

Мови: українська, російська, англійська

Відповідальний за випуск

О. В. Балусва

Технічний редактор

О. О. Дубравіна

Підписано до друку 19.12.2019. Формат 60x84/16. Папір офісний.
Гарнітура Times New Roman Cug. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 15,2.
Обл.-вид. арк. 16,7. Наклад 100 прим.

Донецький державний університет управління 87513,
м. Маріуполь, вул. Карпінського, 58